

Bölcsészettudományi
Kutatóközpont
Történettudományi
Intézet

Árpád-ház Program

Scientia et fidalitate

„Hadak útján”

A népvándorlaskor fiatal kutatóinak
XXIX. konferenciája

29th Conference of Young Scholars on the Migration Period

Absztraktkötet

Studia ad Archaeologiam Pazmaniensia

A PPKE BTK Régészettudományi Intézetének kiadványai

Archaeological Studies of PPCU Institute of Archaeology

Volume 15

Bölcészettudományi Kutatóközpont

Magyar Őstörténeti Témacsoport Kiadványok

Volume 6

Studia ad Archaeologiam Pazmaniensia
A PPKE BTK Régészettudományi Intézetének kiadványai
Archaeological Studies of PPCU Institute of Archaeology

Bölcsészettudományi Kutatóközpont
Magyar Őstörténeti Témacsoport Kiadványok

Studia ad Archaeologiam Pazmaniensia
Nemzetközi szerkesztőbizottság /
International Advisory Board

Heinrich Härke
Eberhard Karls Universität (Tübingen, D)

Oleksiy V. Komar
Institute of Archaeology of NUAS (Kiev, Ua)

Abdulkarim Maamoun
Damascus University (Damascus, Syr)

Denys Pringle
Cardiff University (Cardiff, UK)

Dmitry A. Stashenkov
Samara Regional Historical Museum (Samara, Ru)

BTK MŐT
sorozatszerkesztők

Fodor Pál
BTK
főigazgató

Vásáry István
BTK MŐT
elnök

„HADAK ÚTJÁN”
A NÉPVÁNDORLÁSKOR
FIATAL KUTATÓINAK
XXIX. KONFERENCIÁJA

Budapest, 2019. november 15–16.

29TH CONFERENCE OF YOUNG SCHOLARS
ON THE MIGRATION PERIOD

November 15-16, 2019, Budapest

Absztraktkötet

Szerkesztők

SUDÁR BALÁZS – TÜRK ATTILA

Pázmány Péter Katolikus Egyetem
Bölcsészet- és Társadalomtudományi Kar
Régészettudományi Intézet

Martin Opitz Kiadó

Bölcsészettudományi Kutatóközpont
Magyar Őstörténelmi Témacsoport

BUDAPEST 2019

PÁZMÁNY PÉTER
KATOLIKUS EGYETEM

A kötet a

Árpád-ház Program
támogatásával valósult meg

Bölcsészettudományi
Kutatóközpont

A kötet az Árpád-ház Program támogatásával készült
(IV.1. Keleti örökség – Keleti kapcsolatok. Írott források és kiadványok
IV.2. Az Árpád-ház elődeinek keleti kapcsolatrendszere)

A kötet szerkesztése az MTA Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásával készült.

Munkatársak

Ambrus Edit – Budai Dániel – Füredi Ágnes

© szerzők

© Bölcsészettudományi Kutatóközpont Magyar Őstörténeti Témacsoport

© Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Bölcsészet és Társadalomtudományi Kar, Régészettudományi Intézet

© Martin Opitz Kiadó

ISBN 978-963-9987-57-9

HU-ISSN 2064-8162

Minden jog fenntartva. Jelen könyvet, illetve annak részeit tilos reprodukálni, adatrögzítő rendszerben tárolni, bármilyen formában vagy eszközzel – elektronikus úton vagy más módon – közölni a kiadó engedélye nélkül.

Kiadja:

Bölcsészettudományi Kutatóközpont Magyar Őstörténeti Témacsoport –
Martin Opitz Kiadó – PPKE BTK Régészettudományi Intézet

Nyomda: Pauker Nyomdaipari Kft.

TARTALOM

VITALIE SINICA – NICOLAI TELNOV – MAKSYM KVIŤNYTSKYI: Венгерские памятники IX – первой половины X в. в Северо-Западном Причерноморье – Archaeological sites of the Subbotsy horizon (legacy of the 'Etelkoz') in the Northwest Black Sea Region (9–10 th cc.).....	7
ZÁGORHIDI CZIGÁNY BERTALAN – IGOR PROHNENKO – TARAS VERBA – OLEG FJODOROV – TÜRK ATTILA: Honfoglalás kori magyar jellegű sír Rovanci (Ua) határából. Adatok a 10. századi veretes készenléti íjtartó tegezék kelet-európai elterjedéséhez	11
BALOGH BODOR TEKLA: Gömbsorcüngös fülbevalók a 10. századi Kárpát-medencében és kelet-európai kapcsolatrendszerük.....	18
POLÓNYSI EMESE – TÜRK ATTILA: A Kárpát-medence 10. századi lemezes hajfonatkorongjainak klasszifikációja és a hajfonat díszítésének kora középkori kelet-európai kapcsolatrendszere	20
HARANGI FLÓRIÁN – E. NAGY KATALIN – BERTA NORBERT – TÜRK ATTILA: Honfoglalás kori temető Derecske határából. Adatok a 10. századi magyar külkapcsolatok kérdéséhez az import selyemleletek kapcsán	30
FLESCH MÁRTON – STROHMAYER ÁDÁM – TÜRK ATTILA: A honfoglalás kori tegezöv egy új rekonstrukciója a karosi II/52. sír íjászfelszerelésének átdolgozása és keleti analógiák nyomán.....	34
B. SZABÓ JÁNOS: Honfoglalás anatómia: Anonymus honfoglalás történetének e gy eddig ismeretlen keleti párhuzama	42
FEHÉR BENECSE: Modern filológiai teendők a magyar őstörténet középgörög forrásai körül	43
KÁPOLNÁS OLIVÉR: A magyar eredetmonda szerkezetének mongol és mandzsu párhuzamai.....	45
SUDÁR BALÁZS: Madzsarok Anatóliában: kora újkori magyar bevándorlók vagy nomád törökök?.....	47
SZEBENYI TAMÁS: Megjegyzések a szarmata Barbaricum pecsételt kerámiájához az újabb Pest megyei leletek kapcsán.....	49
MASEK ZSÓFIA – SERLEGI GÁBOR – VÁGVÖLGYI BENECSE: A jászalsószentgyörgyi késő szarmata – hun kori halomsíros temető újraértékelése	51
PIROS RÉKA ÁGNES – MOZGAI VIKTÓRIA – BAJNÓCZI BERNADETT: Hun kori lószerszamos leletegyüttesek roncsolásmentes archeometriai vizsgálatának új eredményei	53
MOZGAI VIKTÓRIA – HORVÁTH ESZTER – BAJNÓCZI BERNADETT: Archeometriai vizsgálatok 5. századi gránát- és niellóberakásos aranyozott ezüst övcsatokon.....	54
PROHÁSZKA PÉTER: Aranyérmek késő római és kora népvándorlás kori sírokban	55
RÁCZ RITA: Kronológiai kérdések, külkapcsolatok, viselet Újabb megfigyelések a jutasi 196. sír és a langobard továbbélés kérdésében, a női viselet tükrében.....	57
ZÁGORHIDI CZIGÁNY BERTALAN – KENÉZ ÁRPÁD – TÜRK ATTILA: Tiszakürt–Sziki-Kisföldek 32. objektum honfoglalás kori sír. Adatok a 10. századi hurkos végű bronzdrótok értékeléséhez, valamint a lovaglóostorok és fémszerelések faedények elkülönítéséhez a korszak hagyatékában.....	59
JANCSIK BALÁZS – GULYÁS ANDRÁS – STROHMAYER ÁDÁM – SZIGETI JUDIT – TÜRK ATTILA: A Jászság honfoglalás kori régészeti kutatásának új eredményei. Adatok a 10. századi poncolt süvegsúcsok és a csövecskés merevítésű tarsolyok elterjedéséhez	68

LANGER DÁNIEL – LŐRINCZY GÁBOR – TÜRK ATTILA: Szeged-Szabadkai út, Négyhalom dülő honfoglalás kori leletei. Adatok a 10. századi rozettás lószerszámveretek értékeléséhez és elterjedéséhez az új keleti analógiák fényében	77
TOMPA BALÁZS – ZÁGORHIDI CZIGÁNY BERTALAN: 9–10. századi egyenes pengéjű szablyák és szablamarkolatú kardok a Kárpát-medencében.....	84
TAKÁCS RICHÁRD – PUSZTAI TAMÁS: A Hernád-völgy 10–11. századi településtörténetéhez.....	86
SZÉCSÉNYI-NAGY ANNA – MENDE BALÁZS GUSZTÁV: Mire jó az archeogenetika és hogyan használjuk?	88
CSÁKY VERONIKA – GERBER DÁNIEL – KONCZ ISTVÁN – CSIKY GERGELY – SZEIFERT BEA – EGYED BALÁZS – PAMJAV HOROLMA – MENDE BALÁZS GUSZTÁV – SZÉCSÉNYI-NAGY ANNA – VIDA TIVADAR: Az avar kori elit eredetének és rokoni szerveződésének paleogenetikai vizsgálata.....	92
NÉMETH ENDRE – FEHÉR TIBOR: Az apai vonalú N haplocsoport szerepe a mai baskírok, tatárok és magyarok genetikai kapcsolatrendszerében	95
GERBER DÁNIEL – CSÁKY VERONIKA – MENDE BALÁZS GUSZTÁV – SZEIFERT BEA – EGYED BALÁZS – SZÉCSÉNYI-NAGY ANNA – TÜRK ATTILA: Betekintés az Urál vidéki népességek első évezredbeli genetikai összetételébe	97
SZEIFERT BEA – CSÁKY VERONIKA – GERBER DÁNIEL – EGYED BALÁZS – STÉGMÁR BALÁZS – TÜRK ATTILA – MENDE BALÁZS GUSZTÁV – SZÉCSÉNYI-NAGY ANNA: Korai magyarsággal kapcsolatba hozható oroszországi lelőhelyek csontanyagának archeogenetikai vizsgálata.....	100
MAÁR KITTI – NEPARÁCZKI ENDRE – MARÓTI ZOLTÁN – KALMÁR TIBOR – NAGY ISTVÁN – LATINOVICS DÓRA – KUSTÁR ÁGNES – PÁLFI GYÖRGY – RASKÓ ISTVÁN – TÖRÖK TIBOR: Honfoglalás kori köznépi temetők anyai vonalainak jellemzése, archeogenetikai módszerekkel.....	104
SZÜCS MELINDA: Meroving-kori lovas temetkezések a Dunántúlon.....	106
BEDE ILONA: Lótemetkezés és temetési folyamat elemzése tafonómiai elváltozások megközelítéssel és a funkcionális anatómia segítségével	108
ZBIGNIEW ROBAK: The Early Medieval stronghold Bojná-Valy – a seat of the elites or a garrison?	110
SZÜCSI FRIGYES: „Az ismeretlen ismerős.” Új eredmények a csákberény-orondpusztai avar kori temető kutatásából.....	112
POSZTERELŐADÁSOK	
LIBOR CSILLA: A gyermekek bioarchaeológiai kutatásainak lehetőségei.....	113
GULYÁS GYÖNGYI – GALLINA ZSOLT – TÜRK ATTILA: Újabb régészeti adatok a Duna–Tisza köze honfoglalás kori településtörténetéhez és a 10. századi bolgár–magyar kapcsolatok kérdéséhez egy tázlári sír kapcsán.....	115
A KONFERENCIA ELŐADÓI	122

A JÁSZALSÓSZENTGYÖRGYI KÉSŐ SZARMATA – HUN KORI HALOMSÍROS TEMETŐ ÚJRAÉRTÉKELÉSE

MASEK ZSÓFIA – SERLEGI GÁBOR – VÁGVÖLGYI BENCE

A Jászalsószentgyörgy-Borsa-halmi temető a késő római kori Alföld egyik legjelentősebb temetkezési helyszíne. Feltárására 1899 novemberében került sor. A feltárásról részletgazdag megfigyelések és rajzos dokumentáció állnak rendelkezésünkre, amelyek a kor magyarországi dokumentációs szokásait messze meghaladták. A lelőhely egyedisége, különleges jegyei miatt azonban a következtetésekkel óvatosan kell bánnunk.

A feltárások anyaga a Magyar Nemzeti Múzeumba került. A lelőhellyel a 20. század során kutatóink közül Párducz Mihály és Vaday Andrea foglalkozott részletesebben, de mindketten csak a régi ásatási anyag újraértékelését tűzhatték ki célul. A leletegyüttesek vizsgálata helyett csak néhány kiragadott tárgytípus elemzését végezhatték el.

A lelőhelyet régészeti kutatás a 20. században egyáltalán nem érintette. A Borsa-halmot és a környező kisebb halmokat a feltárás is erősen rongálhatta, majd a temető területét teljesen szétszántották. A mai térképek a halmok nevét már nem őrzik, a temető azonosítása archív térképek és légifotók, adattári anyagok, és műholdfelvételek segítségével volt elvégezhető.

Az előadás első része a temető régészeti anyagának rövid bemutatását célozza meg. 1899-ben négy halomsírt kutattak meg. Az akkor megfigyelt halomsírok a legnagyobb, 6–7 m magas Borsa-halom köré rendeződtek, és annál jóval kisebbek voltak. A helyszín egyik érdekessége, hogy a legkülönlegesebb leletek egy részét nem a Borsa-halom teljesen kifosztott központi sírkamrájában, hanem az egyik kisebb (3.) halomban találták meg. Ez a korábban nem hangsúlyozott tény már önmagában sokat elárul a temető szerkezetéről és az elhunytak társadalmi helyzetéről is. A leletanyag tág kapcsolatrendszere néhány tárgyon keresztül is érzékelhető (több száz apró felvarrható aranydíszt, római bronzkandelábert, becsiszolt díszű üvegpohár stb).

Az előadás második részében a lelőhely modern, roncsolásmentes régészeti kutatását mutatjuk be. A szarmata kori temetőket Párducz Mihály halmos, valamint halom nélküli sírmezőkre osztotta. Néhány évvel később közölték az első körárkos szarmata temetkezéseket. A temetőket azóta hagyományosan halmos temetkezésekre, körülárkolt temetkezésekre és sírjelölés nyomaival nem rendelkező temetőkre osztjuk. A vita folyamatos arról, hogy a körárkos

1. kép. A jászalsószentgyörgyi késő szarmata – hun kori halomsíros temető geofizikai kutatása

2. kép. Válogatás a 19. századi feltárás leletanyagából

sírok halomsíroknak tekinthetők-e, illetve hogy a halomsírok körül minden esetben található-e körülárkolás, s hogy milyen jelentősége van a különböző megjelenési formájú kerítőárkoknak.

A kérdés kutatása eddig azért sem zárulhatott le, mert a római császárkori halomsíros temetők feltárása jobbára a 19. században és a 20. század elején történt meg, amikor a halmok körüli esetleges kerítőárkok feltárása még nem merült fel (Jászal-

sószentgyörgyön sem). Az elszántott halomsírok a halmok környezetének roncsolásmentes kutatására ma már kiválóak alkalmasak. Jászsószentgyörgyön 2019 tavaszán magnetométeres kutatást végeztünk, amelyet drónfelméréssel egészítettünk ki. A kutatás nem várt eredményeket hozott, amelyek egyrészt elősegítik a lelőhely megismerését, másrészt pedig új kérdéseket vetnek fel a sírszerkezetekkel kapcsolatban.

IRODALOM

Hild V.: A jász-alsó-szent-györgyi sír. *Archaeologiai Értesítő* 21 (1901) 120–138.

Szolnok megyei régészeti adatok Hild Viktor jegyzeteiből. Összeállította: Stanczik I. Szolnok Megyei Múzeumi Adattár 25–26. Szolnok 1975.

Masek Zs.: Attila sírjának nyomában – A jászsószentgyörgyi késő szarmata kori halomsíros temető. In: *Régészeti nyomozások Magyarországon 2.0.* Szerk.: Ilon G. Budapest 2019, 205–224.

Vörös G.: A vaskúti szarmata halmok leletei (Adatok a szarmata koporsók és gerenda-kamrák köréhez) (Die Funde der sarmatischen Hügel von Vaskút [Angaben zum Kreis der sarmatischen Särge und Balkenkammern]). *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve – Studia Archaeologica* 8 (2002) 157–176.